

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2010, Volume: 5, Number: 3, Article Number: 4A0032

NATURE SCIENCES

Received: January 2010

Accepted: July 2010

Series : 4A

ISSN : 1308-7282

© 2010 www.newwsa.com

Erdal Karakaş

Bilecik University

erdal.karakas@bilecik.edu.tr

Bilecik-Turkey

**ŞEHİR NÜFUSUNUN DAĞILIMINDA SOSYAL VE EKONOMİK FAKTÖRLERİN ETKİSİ,
ELAZIĞ ÖRNEĞİ**

ÖZET

Bu çalışmada 1965-2007 yılları arasında Elazığ şehrindeki nüfusun mahallelere göre dağılışı ve dağılıştaki etkili olan faktörler değerlendirilmeye alınmıştır. Nüfus açısından gelişmelerin ne şekilde olduğu hangi mahallelerin gelişmesinin zayıf hangilerinin güçlü olduğu ve bunlara arazi kullanım, planlama, ulaşım özelliği, yapılaşma, arazi rant değerleri, gelir vb faktörlerin etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Şehir Coğrafyası,
Elazığ Mahalle, Şehir Nüfus Dağılışı,
Mahalle Nüfus Dağılışı

**THE EFFECTS OF SOCIAL AND ECONOMIC FACTORS IN THE DISTRIBUTION OF CITY
POPULATION, EXAMPLE OF ELAZIG**

ABSTRACT

This study investigates; the districts population distribution of Elazig City between 1965 and 2007, and the effective factors of this districts population distribution. It discusses what the effects of population growth are, which districts population is weak, which districts population is forceful, which factors effects; land use, planning, structuring, transporting, income and rant land values.

Keywords: Geography, Urban Geography, Elazig Districts,
City Population Distribution,
Districts Population Distribution

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

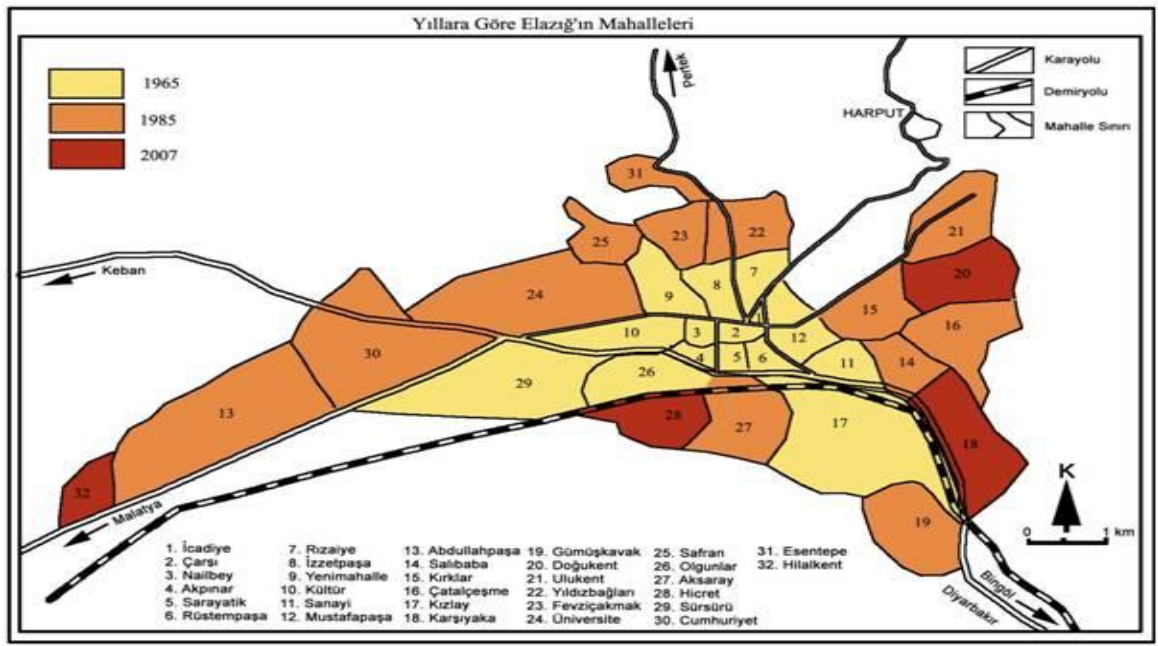
Şehirleşme dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfus miktarının artmasını ifade eder (Keleş,1990,5, Tümertekin,1973,1). Nüfusun artışı ya doğal artış ile ya da dışarıdan alınan göçler yoluyla gerçekleşmektedir (Keleş,1984,6). Türkiye’de kentleşme 1923- 1950 yılları arasında nüfus artışının azlığı ve kentleşme hızının yavaşlığı nedeniyle düşük ölçüde seyretmiştir (Tümertekin,1973, Keleş,1984,1990).

Bu nedenle de kentlerin çoğu az miktarlarda nüfus kazanmış ve nüfusun kent içindeki yerleşiminde aynı zamanda alansal gelişiminde büyük problemler ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla nüfus hareketleri, planlama ve alt yapı ile ilgili çalışmalar düşük düzeyde kalmıştır. 1950 yılından sonra tarımda makineleşme ve ulaşımdaki gelişmelerin sonucunda kentlerin aldığı aşırı göç nedeniyle nüfusları birden artmaya başlayınca kentlerin alansal gelişmeleri de buna bağlı olarak büyümeye başlamış ve birçok kent hızlı gelişmeye hazırlıksız yakalanmıştır. Aynı gelişmeyi Elazığ şehri de yaşadığı için 1927 yılında 19216 olan nüfusu 1950 yılına kadar 29317’ye yükselmişken bu yıldan sonra hızlı bir artış göstererek 1955 yılında 41667’ye, ulaşmış ve sonrasında devamlı artış göstererek 2007 yılında nüfusu 319.381 kişi olmuştur (Tablo 1). Bu gelişmeler çerçevesinde 1950’de 9 adet olan mahalle sayısı, 1965’de 14’e,1985’de 28’e 2007’de ise 32’ye yükselmiştir (Şekil.1).

Tablo 1. Elazığ şehri nüfus gelişimi (1927-2007)
(Table 1. Population growth of Elazığ city 1927-2007)

Yıl	Nüfus	Artış%	Yıl	Nüfus	Artış %
1927	19216		1970	107364	26.79
1935	23178	17.09	1975	131415	18.30
1940	25465	8.98	1980	142983	8.09
1945	23695	-7.47	1985	182296	21.57
1950	29317	19.18	1990	204603	10.90
1955	41667	29.64	2000	266495	23.22
1960	60289	30.89	2007	319381	16.55
1965	78605	23.30			

Kaynak. Nüfus istatistikleri

Şekil. 1 Elazığ şehri mahalleri 1965, 1985, 2007
(Figure 1. The districts of Elazığ city according to 1965, 1985, 2007)

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Bu çalışmada sosyal ve ekonomik faktörlerin şehir nüfus dağılımına olan etkisi test edilmeye çalışılmıştır. Bu amaçla 1965-2007 yılları arasında Elazığ şehrindeki nüfusun mahallelere göre dağılışı ve dağılıştaki etkili olan faktörler değerlendirilmeye alınmıştır. Nüfus açısından gelişmelerin ne şekilde olduğu, hangi mahallelerin gelişmesinin zayıf hangilerinin güçlü olduğu ve bunlara arazi kullanım, planlama, ulaşım özelliği, yapılaşma, arazi rant değerleri, gelir vb faktörlerin etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

3. MATERYAL VE METOT (MATERIAL AND METHOD)

Çalışmada 1965, 1985, 2007 mahalle nüfus miktarları kullanılmıştır. 1965 mahalle ölçeğindeki nüfus verisi İmar ve İskân Bakanlığının planlama ve imar genel müdürlüğünün yapmış olduğu Elazığ-Keban Bölgesi Fiziki Yerleşme Planı adlı kitaptan (İmar İskân, 1968), diğer yıllara ait veriler ise TÜİK'den (DİE)den temin edilmiştir.

İnceleme 1965-1985 ve 1985-2007 yılları olmak üzere iki döneme ayrılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmadaki ilk kısım 1965-1985 arasındaki yıllara ait veri yokluğu nedeniyle zorunluluktan da olsa 20 yıllık bir dönem içerdiği için II. Dönemde bir önceki zaman aralığına uyması açısından 1985-2007 yılları olarak incelenmiştir.

Gelişmeleri değerlendirmek amacıyla mahalle bazında mutlak artış değerlerine göre haritalamalar yapılmıştır. Haritalamada nüfus artış oranı veya nüfus yoğunluk değerleri kullanılmamıştır. Çünkü nüfus artış oranları bir önceki dönemdeki rakamın özelliğine göre çok abartılı çıkmaktadır. Mesela 1965-1985 yılları arasında nüfusu 6497 kişi artan Yenimahalle de artış oranı %71.71 olurken aynı dönemde 4058 kişi artan Nailbey'de oran %112 çıkmaktadır. Bu durum gerçeği yansıtmadığı gibi hatalara sebep olduğundan mutlak artış değerlerine göre haritalama ve değerlendirme yapılmıştır.

Mahalle nüfus yoğunluğu hesaplaması yöntemi ise yıllar göre mahalle alan büyüklüklerinin bilinmemesi nedeniyle kullanılamamıştır.

• Tartışma

1950 yılına kadar fazla gelişme göstermeyen şehir sonrasında iç göçlerle gelişmeye başlamış, ikinci gelişimini Keban barajından sonra yaşamıştır. Nüfustaki hızlı büyüme hem alansal gelişim hem de nüfusun şehir içindeki dağılımı üzerine oldukça büyük etki yapmıştır. Bu nedenle bu gelişim ve etkili faktörler aşağıda dönemlere ayrılarak değerlendirilecektir.

4. ELAZIĞ ŞEHRİNİN 1927-1965 ARASI GELİŞİMİ (THE ELAZIG CITY GROWTH BETWEEN 1927-1965)

Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Fırat Bölümü'nde yer alan Elazığ şehri çok eski bir geçmişe sahip olmakla beraber, bugünkü şehir oldukça yeni bir tarihe sahiptir. Şehir ilk önceleri bugünkü Elazığ şehrinin kuzeyindeki dağlık bir mevkiye kurulmuş yaklaşık 1833 yılından itibaren Agavat mezrası adı verilen günümüz Elazığ şehrinin yer aldığı sahaya inmiştir. Uzun bir süre ilk kuruluş yeri olan Harput'la rekabeti sürdürdüğü için gelişmesi yavaş olmuştur. Nitekim 1927-1950 yılları arasındaki nüfus gelişimi; II. Dünya Savaşı'nın dolaylı etkisi, sanayinin küçük ölçekli ve el sanatlarına dayanması, ulaşımdaki yetersizlik ve göç olayının azlığı aynı zamanda merkezin cazibesinin fazla olmaması nedeniyle düşük düzeyde kalmıştır (Karakaş, 1999).

Yukarıdaki sebeplerden 1927 yılında 19.216 olan şehir nüfusu 1950 yılında 29.317 kişiye ulaşabilmiştir (Tablo 1). Bu nedenle de şehrin alansal gelişimi çevreye fazla yayılmadan dar bir saha ile sınırlı kalmıştır. 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı belediye kanunu ile bütün belediyelere imar planı yapma zorunluluğu getirilmiş, fakat aynı yıl çıkarılan 1593 sayılı hıfzıssıhha kanunu bu zorunluluğu sadece nüfusu

20.000 ve daha yukarı olan belediyeleri kapsadığı (Keleş,1990, 125) için imar planı yapılmamıştır. Şehrin ilk imar planı 1933 yılında çıkarılan 2290 sayılı belediye kanunu çerçevesinde 1944 yılında yapılmıştır (iller bankası, 1949, 713). Bu plan günümüze kadar ulaşmadığı için bir yorum yapmak zorlaşmakla beraber şekilsel özelliklerden merkezdeki dar bir sahayı içine aldığını belirtebiliriz (Karakaş,2008).

1950'lerde Türkiye koşullarında önemli değişiklikler olmuştur. Tarım birden ve plansız olarak makineleşmeye başlayınca kır nüfusunda ani bir işsizlik problemi belirmiş ve kırsal nüfus merkezlere akın etmiştir. Bu şartlar Elazığ ilinde de gerçekleştiği için çevreden göç almış (Tümertekin, 1968) ve sonuçta 1950 yılında 29.317 kişi olan Elazığ şehri, 1955'de 41.667'ye, 1960'da 60.289'da, 1965 yılında 78.605 kişiye yükselmiştir (Tablo 1).

Şehir nüfusunun 1950-1965 yılları arasındaki artışında kamuya ait işyerlerinin sayıca artışı, sanayi yatırımlarındaki gelişmeler ve dışarıdan gelen göçler önemli etki yapmıştır.

Nitekim DSİ (1954), İller Bankası (1953), Karayolları (1950), SSK Hastanesi (1960) gibi bazı kamu kurumlarının ve Çimento (1954), Şeker Fabrikası (1956) gibi sanayi tesislerinin açılması alanın cazibesini artırarak bir çekim merkezi haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca 1960 yılından itibaren Keban Barajı yatırımı alanın cazibesini artırmıştır (Karakaş,1999). Nitekim " 1963 yılı kamu yatırımlarında kişi başına Türkiye'de 23.4 TL. düşerken Elazığ'ın 30-40 TL'lik bir yatırım payı almış olması yine üretken yatırımlarda Türkiye ortalaması 80 TL. iken Elazığ'ın 200 TL.'den fazla pay alması"(Keleş 1965,1966) ekonomik canlanmayı doğurmuş ve nüfusun hızlı gelişimini daha da tetiklemiştir.

Nüfusun şehir içerisindeki dağılımında ve yerleşim yeri tercihinde, göçle buraya gelen nüfusun geldiği yerdeki sosyal ve ekonomik özellikleri ile yerleşilen merkezin uygun bir imar planının bulunup bulunmaması, arazi fiyatları vb etmenler önemli rol oynamaktadır (Türel,1981,68).

Nitekim 1950 sonrası çevre illerden gelen nüfusun daha çok tarımsal kesimden gelmesi ve mali gücünün zayıflığı problemi daha da artırmıştır. Çünkü gelenlerin hem ekonomik güçlerindeki zayıflık hem de daha önceki yerleşmelerde sürdürdükleri ekonomik faaliyetleri geldikleri bu alanda da devam ettirme isteği ve nihayet merkezde yeterli konut stokunun bulunmaması da eklenince şehrin hem alansal büyümesi hem de mahalle nüfus gelişimi farklı olmuştur.

1950 yıllarında ülkemizde apartman tipi konutlara olan bakış tarzının olumsuz olması ayrıca ihtiyaç, sermaye birikimi, malzeme ve teknolojinin yetersizliği nedeniyle (Balamir, 1994) konutlar hep bahçe içinde tek veya iki katlı olarak yapılmıştır. Bu durum ileriki yıllarda şehrin nüfusça gelişmesi ve yeniden yapılanma esnasında bir arazi kaynağı olarak önemli rol oynayacaktır Sonuçta 1944 yılındaki planın aksine plansız bir gelişme eklenince yukarıdaki etmenlerle birlikte merkeze yakın kırsal alanların büyümesine neden olmuştur.

Böylece kırsal kesimden göçle gelen nüfusun şehre yakın kırsal alanları tercih etmesi demiryoluna yakın olan bazı kırsal yerleşmelerin gelişmesini hızlandırdığı için bu kırsal yerleşmeler zaman içinde mahalle haline getirilerek şehre katılmıştır. 1950-1965 döneminde Şehir, kuzey ve güneyde olmak üzere iki alanda gelişme göstermiştir. Kuzeyde İzzetpaşa ve Nailbey mahallerinin batı kesimlerindeki gelişmeler devam etmiş, Kültür ve Yenimahalle'nin ilk temelleri oluşmaya başlamıştır. Güneyde ise demiryolunun etkisiyle demiryoluna paralel doğu - batı doğrultusunda uzanan Kızılay (Kesrik) ve Sürsürü köylerinin şehre mahalle olarak katılmasıyla merkezden kopuk ama sonrasında tarım arazilerinin şehirselleşme alanı olarak

kullanılmasına yol açacak bir gelişmenin temeli de böylece atılmıştır (Karataş,1999).

Sonuçta 1950 yılında 29.317 olan ve 9 adet mahallede ikamet eden nüfus %168'lik bir artış sonucu 1965 yılında 78.605 ulaşmış ve mahalle sayısı da 14 yükselmiştir.

1965 yılı Elazığ şehir nüfusunun mahallelere göre dağılışı en çok dikkat çeken husus merkezde yer alan mahallelerin nüfusunun çevredekilere göre daha az olmasıdır(Şekil 2).

Bunun üç nedeni vardır. İlki konut dışı arazi kullanım oranının yüksekliği, ikincisi ise geçmişten beri yerleşime sahne olan mahallelerin dar alanlı ve konutların bahçe içinde tek ve iki kat yoğunluklu bulunmasıdır. Başka bir ifade ile yeni konut yapımı için yeterli alanlara sahip olmaması, Üçüncüsü ise şehrin yakın çevresinde yer alan mahallelerin yeni konut alanları için yeterli, kamu mülkiyeti fazla, ucuz, denetimden uzak arazi varlığı nedeniyle tercihlerin merkezden ziyade çevre alanlara yönelmesidir.

İlki için en güzel örnek 2000 den az nüfusa sahip iş ve ticaret sahasını (MİS) bünyesinde bulunduran Çarşı (17 hek.) Mahallesi'dir. İkinci etken en iyi örneği Akpınar Mahallesi (24 hek) vermektedir. Bu mahalle askeri (eski Umum Müfettişlik Merkezi, şimdi Türk Telekom tarafından kullanılan alan) ve sanayi kullanımı (Şarap Fabrikası) nedeniyle konutsal kullanım alanı daraldığı için düşük nüfuslu mahalleler olarak dikkati çeker. Üçüncü faktöre örnek olarak sürsürü ve Kızılay mahalleleri verilebilir.

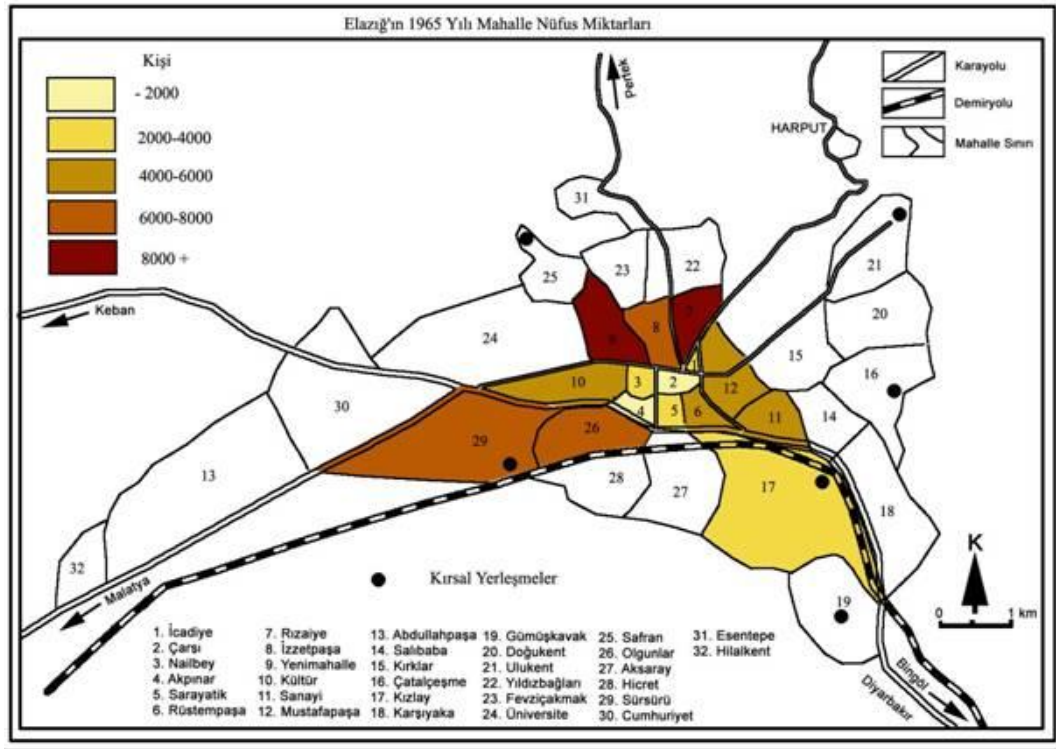
Kısaca 1950 sonrası şehre gelen nüfusun ekonomik gücünün yetersizliği ve yukarıda verilen nedenlerden dolayı merkezdeki mahallelere nazaran ucuz ve denetimden uzak alan varlığı nedeniyle kenar kuşakta bulunan mahalleleri tercih ettiği görülür. Nitekim 1950 yılında 1.329 nüfuslu Sürsürü 1955 yılında 2.170, 1.179 nüfuslu Kızılay mahallesinin 1.955 yükselmesi çevredeki kırsal yerleşmelerin çekiciliğini ve merkezde yer alan mahallelere baskının azalmasına güzel bir örnek teşkil eder. Nüfusun geçmiş yıllardaki tercihlerinin izlerini ve etkilerini 1965 yılı şehir nüfus dağılışıyla görmek mümkündür.

Yukarıdaki nedenler çerçevesinde 1965 yılı şehir nüfusunun mahalleler ölçeğinde dağılışı kuzey ve güney kesim olmak üzere iki alan karşımıza çıkar. Şehri doğu-batı doğrultusunda kuzey ve güney kesim olarak ikiye bölen karayolu sınır alındığında nüfusun %41'i kuzey kesimdeki 4 mahallede, %59'u ise güney kesimdeki 10 mahallede ikamet etmektedir. Kısaca kuzey kesimdeki İcadiye, Rızaiye, İzzetpaşa, Yenimahalle olmak üzere 4 mahallede 26.368 kişi, Güney kesimde yer alan 10 mahallede ise 37.708 kişi yaşamaktadır(Şekil 2).

Mahalleler nüfus büyüklüklerine göre değerlendirildiğinde düşük nüfuslu mahallelerin merkez ve güney kesimde, yüksek nüfuslu mahallelerin ise kuzey kesimde yer aldıkları dikkat çeker. 2.000 den az nüfusa sahip iki mahalle bulunmaktadır. Bunlar merkezde ticaret sahasını bünyesinde bulunduran çarşı ile şarap fabrikası ve Telekomun (eski Askeri Umum Müfettişlik Merkezinin) yer aldığı Akpınar mahalleleridir. 2.000-4.000 nüfus barındıran mahalleler ise merkez çevresi ile dış kuşakta olmak üzere iki alanda yoğunlaşır. Merkez çevresinde düşük irtifa bahçeli konut özellikleriyle Nailbey, Sarayatık, kenar kuşakta geniş arazi varlığı ile Kızılay mahallesi az nüfus barındırmaktadırlar.

4.000-6.000 arası nüfusu sahip Rüstempaşa, Mustafapaşa, ve Sanayi mahalleleri şehrin doğu kesiminde bulunurken batı kesimde tek Kültür Mahallesi yer almaktadır. Kültür Mahallesi'nin az nüfus barındırmasında Hayvan Araştırma Enstitüsü, Karayolları 8. Bölge Müdürlüğü, D.S.İ vb kamuya ait arazilerin fazlalığı ve konutsal kullanım için yeterli arazinin bulunmaması etkili olmuştur. Diğer

yandan doğu kesimdeki mahalleler geniş arazi varlığı ve arazi fiyatlarının düşüklüğü sebebiyle çok tercih edilen alanlar konumuna gelmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Elazığ şehri mahalle nüfus miktarı 1965
(Figure 2. The districts populations of Elazığ city on 1965)

6.000 üzerinde nüfusa sahip mahalleler kuzey ve güney-batı kesimde yer almaktadır. Güney-batı kesim çevre yolu bağlantısı ve okullar, kuzey kesim ise iş yeri varlığı nedeniyle fazla nüfus çekmektedir. Çünkü güney kesimde bağ ve bahçe arazilerinin olması ulaşım açısından uzaklık güney yerine kuzey kesimlerde talebi artırmıştır. Öte yandan arazi kullanım özellikleri de bu çekicilikte önemli bir etkiye sahiptir. Zira kuzey kesimdeki mahallelerde Elazığ Eğitim ve Araştırma Hastanesi (eski Devlet Hastanesi), Harput Devlet Hastanesi (eski Sigorta Hastanesi), Elazığ Cüzam Hastanesi, Elazığ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi gibi sağlık tesisleri yer almaktadır. Bu durum hem tesislerin kendilerinin hem de bunlara yakınlık nedeniyle kurulan özel muayenehane, laboratuvar vb sağlık tesislerinin ve çeşitli yeme içme, dinlenme amaçlı işletmelerin yer seçmesi geniş bir iş imkânını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla o dönem şehir içi ulaşım şebekesinin yetersizliği, insanların hem işyerlerine hem de şehir merkezine yakın olma isteği ve kısa yürüme mesafesi vb imkânlar talebin buralarda yoğunlaşmasında etkili faktörler olmuştur.

5. ELAZIĞ ŞEHİRİ MAHALLE NÜFUSLARININ 1965-1985 ARASI GELİŞİMİ (THE DISTRICTS POPULATION OF ELAZIG CITY GROWTH BETWEEN 1965-1985)

1965 yılında 78.605 olan nüfus 1985 yılında 182.296'ya yükselmiştir. 14 adet olan mahalle sayısı da %100 artışla 28 adet'e ulaşmıştır (Tablo 1 Şekil 1). Nüfusun artmasında kamuya ait işyerlerinin, eğitim tesislerinin, sanayi işletmelerinin sayısal artışlarının etkisi fazla olmuştur. Kısaca alan cazibesinin artışı ve

göçlerle oldukça fazla miktarda nüfus kazanmıştır. Nitekim YSE (1966), Elazığ Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisinin (1969) açılması, ayrıca 1969 yılında Keban barajı istimlâk bedellerinin sanayiye kanalizasyon için oluşturulan Keban Holdingin bünyesinde kurulan Sodyum Bikromat (1967), Plastik Boru (1972), Beton Direk Fabrikası (1976) gibi sanayi tesislerinin önemli katkısı olmuştur (Ergücü, 1991, Karaboran, 1990). Böylece 1960 yılında 10 olan büyük sanayi tesis sayısı 1985 yılında 27'ye yükselmiştir.

Diğer yandan 1966 yılında temeli atılan ve 1974 yılından sonra su toplamaya başlayan Keban Barajı altında kalan yerleşmelerden gelen kırsal nüfusun şehre yerleşmesinin ve üniversitenin kuruluşunun etkisi vardır (Karakaş,1999). Nitekim barajdan etkilenen ailelerin % 49'nun Elazığ şehrini tercih etmeleri şehre olan göçleri artırmış, ayrıca "%5 oranında Erzincan ve Tunceli'den, %2 oranında Malatya'dan nüfus alması "(Tümertekin, 1968, 67) bu oranı daha da yükseltmiştir.

1965 yılında yapılan imar planında şehrin çevresinde yer alan kırsal yerleşmelerden bir kaç plan içine alınırken birçoğu plan dışında tutulmuşlardır. Oysa gelecekteki gelişmede problem yaratabileceği düşünülerek çevredeki kırsal yerleşmelerin tümü plan içine alınsaydı hem ileride şehrin kontrolsüz büyümesi engellenebilir hem de plansız ve denetimsiz yapılaşmanın önüne rahatlıkla geçilebilirdi. Aksine 1955 yılında şehrin mahallesi yapılan Sürsürü ve Kızılay'ın 1965 planında şehre dahil edilmiş fakat diğerleri yine plan dışında tutulmuştur. Böylece şehre mahalle olarak eklenen kırsal yerleşmelerde yer alan konutların yapı niteliklerinin şehrsel alanlardaki konutlardan farklılığı şehirde nitelik olarak çok tartışılan gecekondular sorununu ortaya çıkarmıştır (Doğanay, 1991, Keleş,1984). Nitekim çalışmalarda "1960 yıllarına kadar şehirde hiç görülmemiş gecekonduların belirmeye başladığı ve 1965 yılında 12.504 konuttan 3.000'nin gecekondulardan " (Buldaç, 1963, 22) oluştuğu belirtilmektedir. Hâlbuki 1955 yılından itibaren kırsal yerleşme olan Aksaray ve Sürsürünün şehre mahalle olarak katılmasının bu unsura katkısı hesap edilmemiş olsa gerek.

Şehre gelenlerin şehrin çevresindeki kırsal kesime ait olan alanlarda arazi olarak yapılaşmaya başlamaları ve bazılarının Topografik engellerin olduğu yerlerde yer alan kamu arazilerinde yerleşmeyi tercih edilmeleriyle "Fevzi Çakmak, Yıldız Bağları gibi mahallelerde kaçak yapılaşma (gecekondulaşma) hızlanmıştır" (Çakır, 1987, 78,1991). Burada tartışılması gereken 2 soru vardır; ilki imar planı yapılırken ileride problem yaratacağı düşünülmemiş bu kırsal yerleşmelerin plan içine dâhil edilmemesi ki eğer dâhil edilseydi sonradan oluşacak kaçak yapılaşmanın önüne rahatlıkla geçilebilirdi. İkincisi ise plan içine alınmayan bu yerleşmelerin denetimsiz bir şekilde büyüdüktan sonra şehre katılmasıdır ki, (nitekim 1990 yılında yapılan planda geri kalanlar dahil edilmiştir) buda kaçak ve denetimsiz yapılaşmayı kendi bünyesine katarak sorunu büyütmeden başka bir işe yaramamıştır (Karakaş,2008).

1965 yılında en fazla 4 katı kabul eden az katlı ve düşük yoğunluklu bir dokulaşmayı hedef alan ikinci imar planı yapılmıştır. Fakat bu plan yukarıdaki gelişmeler hesap edilemediğinden yetersiz kalmıştır. 1968 yılında Elazığ'ın kalkınmada öncelikli iller arasına alınması, baraj öncesinde gelen ve gelecek olan nüfusu şehrin kaldıramayacağı ve gecekondulaşma ihtimaline karşı Zafran'da gecekondular önleme bölgesi ile "Malatya yolu üzerinde Abdullahpaşa (1800 Evler) gibi yeni alanlar oluşturulmaya "çalışılmıştır (Çotur, 1990, 44, 55).

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı plan kısa sürede yetersiz kalma aşamasına gelmiştir. Her ne kadar 1974'den sonra gelenler maddi açıdan problemlerine rağmen gerek konut yetersizliği gerekse geldikleri kırsal alanlardaki alışkanlıkları nedeniyle şehrin yakın

çevresinde yer alan kırsal yerleşimler ikamet için daha fazla tercih edilmiştir. Nitekim bu yoğun göç dalgası nedeniyle plan içinde bulunmayan ve şehrin kenar kesiminde yer alan Çatalçeşme, Gümüşkavak, Ulukent gibi kırsal yerleşmeler nüfuslanmaya başlamıştır. Bu gelişme şehrin çevresindeki plansız yapılaşma ve denetimsiz konut oluşumunu hızlandırmıştır. Zira gelenlerin büyük bir kesimi kırsal yerleşmelerden arazi alarak yapılaşmayı hızlandırmışlardır. Bu olay izinsiz yapılaşmayı tetiklemiş ve şehrin geniş bir alana yayılmasının ilk sinyallerini vermiştir. Nitekim Tablo 2'de görülen yerleşmeler 1980 sonrasında şehre mahalle olarak dahil edilmişlerdir. Bu dönemdeki gelişmede;

- Karayollarındaki gelişmelerin etkisiyle çevredeki nüfusun hareketlenmesi,
- Kamu ve sanayi yatırımlarındaki artış,
- Keban barajı projesi etkili faktörler olarak gözükmektedir.

Tablo 2. Elazığ şehri çevresinde yer alan bazı kırsal yerleşmelerin nüfus gelişimi (1950-1985)
(Table 2. The Population Growth of some rural settlement surroundings Elazığ city)

Mahalle	1940	1950	1955	1965	1970	1975	1980	1985
Gümüşkavak	254	370	375	596	735	994	1416	1687
Ulukent	790	713	698	961	1502	3045	3820	4768
Çatalçeşme	251	310	368	465	1712	2368	1901	2547
Zafran	232	166	180	182	250	237	456	196
Kızılay *	1268	1179	1955	2372				
Sürsürü *	932	1329	2170	6275				

Not. * 1955 den sonra, diğerleri ise 1980 sonrası şehrin mahallesi olmuştur. Kaynak:1950-1985 Nüfus Sayımları

1985 yılında 182.296 olan Elazığ şehir nüfusunun 171.014 kişisi adı geçen 28 mahallede ikamet etmektedir. 1965-1985 yılları arasında şehir nüfusu 107.198 kişilik bir artış göstermiş olup bu miktarın 67.346 kişilik kesimi yeni gelişen 14 yeni mahallede yaşarken 39.852 kişi ise eskiden var olan 14 mahallede yaşamaktadır. Kısaca mahalle bazında, önceden olmayıp yeni oluşanlar, önceden var olan mahallelerin büyümesi neticesinde bölünerek yeni oluşturulanlar, kırsal yerleşmelerin büyümeleri ile mahalle olarak şehre dahil edilenler olmak üzere üç tip gelişme olmuştur. (Şekil 1 ve 3).

Mahalleler, yerleşim tarihinin eskiliğine, alan büyüklükleri, ulaşım imkânları, sosyal yapı farklılıkları vb sosyal ve ekonomik faktörlerin farklılaşması nedeniyle hem nüfus çekme hem de sahip oldukları nüfus miktarları bakımından değişiklikler göstermektedirler.

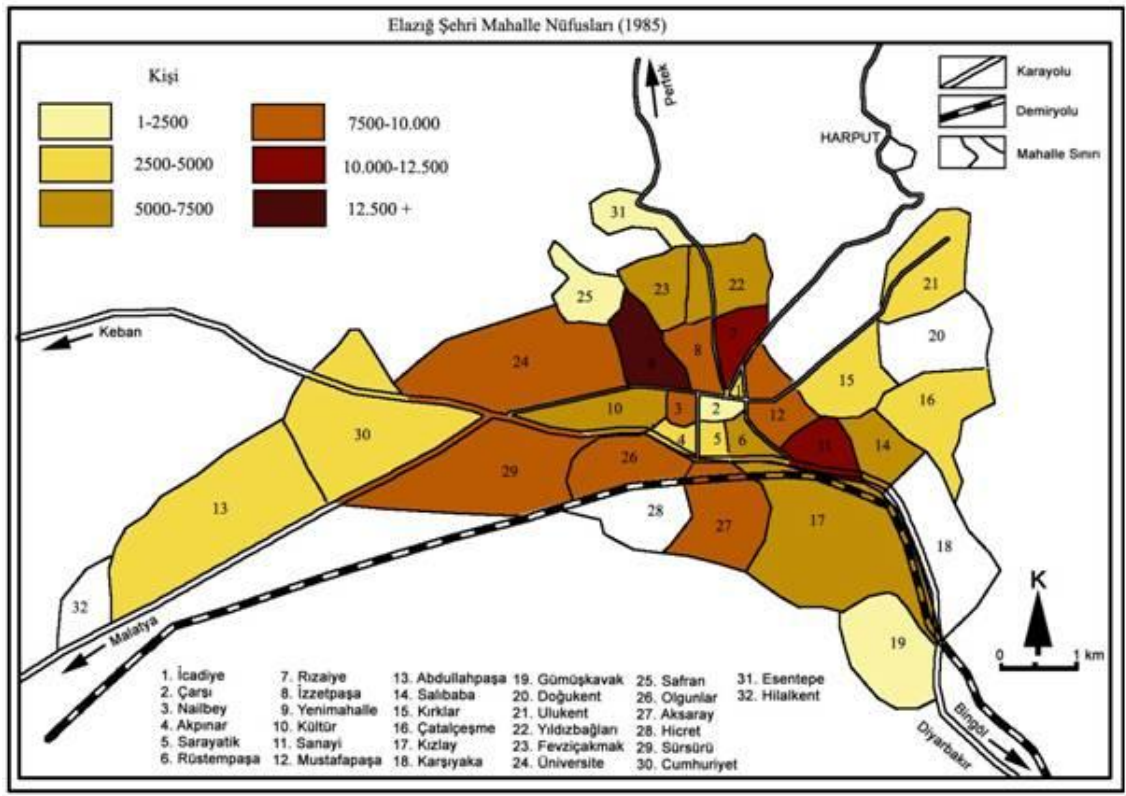
Yukarıdaki nedenlerden 1985 yılında ortalama 6000 civarında olması gereken mahalle nüfus büyüklüğü farklılaşmaktadır. 1985 yılında 2.500 nüfusun altında 4 mahalle dikkat çekmektedir. Bunlardan ilki merkezde iş ve ticaret sahasının içinde yer aldığı Çarşı mahallesidir. Diğerleri ise kenar kuşakta yer alan önceden köy statüsünde olup sonradan şehre dahil edilenlerdir. Bunlar kuzeyde Safran, Esentepe, güneyde ise Gümüşkavak mahallesidir. Esentepe uzaklık ve topografik engeller, Safran üniversitenin kamulaştırma alanı içinde yer alması ve konutların tek katlı olması sonucunda alan yetersizliği, Gümüşkavak tarımsal ekonominin hakim olması ve konutların düşük irtifalı ve bahçe içinde yer almaları nedeniyle az nüfus barındıran yerler olarak dikkat çekerler.

2.500-5.000 arası nüfusa sahip mahalleler, şehrin doğu ve batı kenar kısımlarının yanı sıra merkezde yer almaktadır. Merkezde yer alan İcadiye en küçük alana sahip eski mahallelerdendir. İş ve ticaret

sahasına yakınlığı nedeniyle konut amaçlı yapıların iş ve ticaret sektörleri tarafından kullanılması ikamet eden nüfus miktarını azalttığından az nüfus barındırmaktadır. Akpınar ve Sarayatik mahalleleri eskiden beri yerleşmeye sahne olması, genel arazi kullanımı çerçevesinde konutsal kullanım için alansal darlık ayrıyeten düşük irtifalı yapılaşma düşük nüfuslu alanlar olmasına neden olmuştur. Doğuda Kırklar, Çatalçeşme, Ulukent kırsal kesimden gelenlerin fazlalığı ve tarımsal faaliyetlerin yoğunluğu nedeniyle, batıda Cumhuriyet, Abdullahpaşa gibi yeni gelişenler ise geniş alan varlığına rağmen yeni yerleşime açıldığından az nüfuslu yerler olarak dikkat çekerler (Şekil 3).

5.000-7.500 arası nüfusa sahip olan mahalleler kuzey ve güney kenar kuşakta yoğunlaşırlar. Kuzeyde Fevziçakmak ve Yıldızbağları merkez çevresinde yer alan mahallelerin yetersiz kalmasını tolere eden yerler olarak dikkat çeker. Merkez yakınındaki Kültür Mahallesi ise Karayolları 8 Bölge Müdürlüğü, D.S.İ 9. Bölge Müdürlüğü, Orman Bölge Müdürlüğü, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, stadyum, kapalı spor salonu, vb kamuya ait alanların fazlalığı ve konutsal alan darlığı nedeniyle az nüfus barındırmaktadır.

Nüfusu 10.000'nin üzerinde bulunan mahalleler Yenimahalle, Rızaiye ve Sanayidir. Yenimahalle yakınındaki Fırat Üniversitesi ile yukarıda bahsedildiği gibi kamu işyerlerinin yoğunluğunu bünyesinde bulunduran Kültür Mahallesi yakınlığı nedeniyle ikamet için oldukça rağbet gören bir alan olarak dikkat çeker. Diğer Elazığ Ruh sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi, Elazığ Cüzam Hastanesi, Elazığ Eğitim ve Araştırma Hastanelerinin bulunduğu Rızaiye Mahallesi'dir. Şehrin doğu kesimindeki Sanayi Mahallesi ise 1974 yılından sonra kurulan oto ve marangozlar sanayi sitelerinin varlığı nedeniyle nüfus açısından talep alan sahalardan birisidir (Şekil 3).

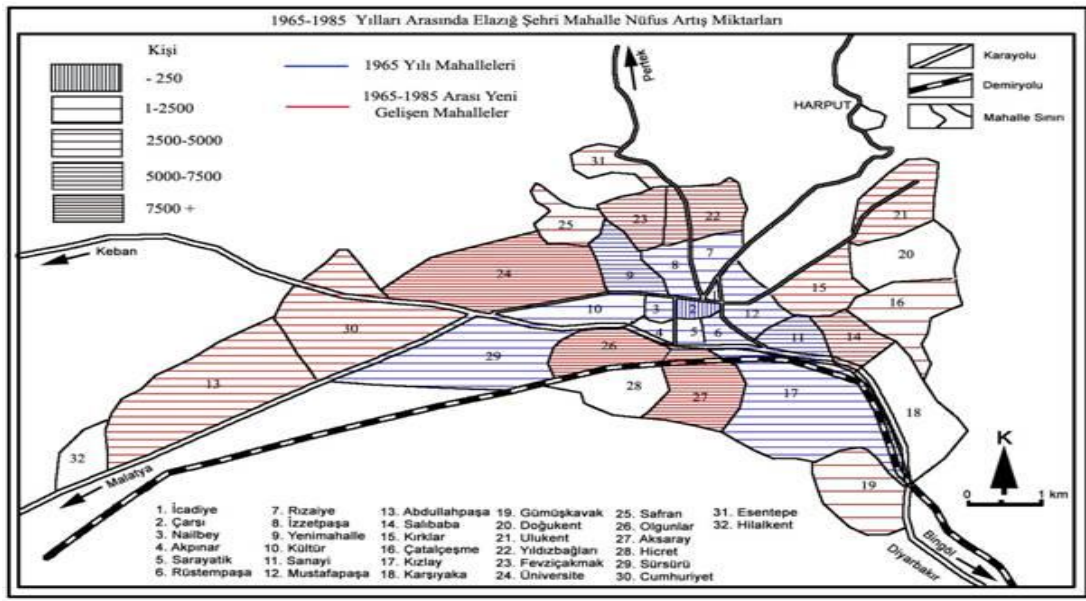
Şekil 3. Elazığ şehri mahalle nüfusları 1985
(Figure 3. The districts populations of Elazığ city on 1985)

1965-1985 yılları arasında nüfus artış miktarları açısından mahalleler değerlendirildiğinde bir mahalle dışında tüm mahallelerin nüfus kazandıkları dikkat çeker. Mahallelerin kazandıkları nüfus miktarlarının yüksek olması beklenirken, düşük olmasının nedenleri olarak şunlar sıralanabilir.

Şehrin, bu dönem içinde hem alansal hem de mahalle sayısı bakımından gelişme göstermesidir. Zira 1965 yılında 14 adet olan mahalle sayısı 1985 yılına kadar 28'e ulaşmıştır. Ayrıca merkez ve çevresindeki eski mahallelerde, konut olarak kullanılan binaların iş yerleri tarafından işgalleri nedeniyle konutsal kullanım miktarlarının azalması, rant değerlerinin yüksekliği yapılan konutların maliyetini artırması, şehrin merkezinde yer aldıklarından trafik, gürültü, park yeri vb sorunların fazlalığından talep azalmaktadır.

Kıyı kesimindekilerde ise ulaşım problemleri, dışarıdan kırsal kesimden gelen göçler, alt yapı eksikliği, tarımsal ekonominin ağırlıkta olması nedeniyle yine talep azalmaktadır. Diğer yandan toplu konut uygulamaları ve kooperatifleşme, belirli konut tipi eğilimi ile belirli alanlarda diğerlerine göre daha fazla talep almıştır.

Bu dönemde tek nüfus kaybeden mahalle merkezde yer alan iş ve ticaret alanını bünyesinde bulunduran Çarşı Mahallesi'dir. 2.500 kişinin altında nüfus kazanan 8 adet mahalle bulunmaktadır. Bunlardan 4 adeti eski mahalleler olup merkez ve çevresinde diğerleri ise dış kuşakta yer alanlardır. Merkez ve çevresinde yer alan mahallelerdeki artış miktarlarındaki azlığın ana nedeni yeni mahallerin gelişmesi ile buralara olan talebin azalması ve kamusal kullanım nedeniyle yerleşim için gerekli alanların yetersizliği başta gelmektedir. Ayrıca arazi rant değerlerinin yüksekliği, kat irtifasının düşüklüğü yeni konut gelişimini frenlemiştir. Dış kuşaktakilerde ise yeni mahallelerin sayıca fazlalığı yanında merkezden uzaklık ve kırsal ekonominin ağırlık taşıdığı ve konutların düşük irtifalı ve bahçeler içinde yer alması, ulaşım açısından gösterdiği olumsuzluk etkili olmuştur (Şekil 4). 2.500-5.000 kişi arası nüfus kazanan mahaller, şehrin merkez çevresinde yer alan İzzetpaşa, Nailbey, Sarayatık, Mustafapaşa gibi eskiler yanında doğu ve batı kesiminde Cumhuriyet, Abdullahpaşa, Kırklar, Ulukent gibi yeni kurulanlardır.

Şekil 4. Elazığ şehri mahalle nüfus artış miktarları 1965-1985
(Figure 4. The districts population increase amount of Elazığ city
between 1965-1985)

5.000 üzerinde nüfus kazanan 8 adet mahallenin 4'ü kuzey, 2'si güney ve diğer 2 tanesi de doğu kesimde yer almaktadır (Şekil 4). Kuzeyde 1965 sonrasında kurulup gelişen üniversite ve kamu kurumlarına yakın gelişmeye müsait olan Üniversite ile Yenimahalle, ayrıca gecekondulaşmayı önleme amacıyla oluşturulan Fevziçakmak ve Yıldızbağları mahalleleridir. Güney kesimde geniş arazi varlığı ve kırsal ekonominin ağırlıkta olduğu Aksaray ve Olgunlar mahallesidir. Doğuda sanayi sitesinin yer aldığı Sanayi Mahallesi ve buraya yakın olan Salibaba mahallesidir.

6. ELAZIĞ ŞEHİRİ MAHALLE NÜFUSLARININ 1985-2007 ARASI GELİŞİMİ (THE DISTRICTS POPULATION OF ELAZIG CITY GROWTH BETWEEN 1985-2007)

Bu dönemde daha önceki dönemlerden farklı olarak yer tercihlerinde değişiklikler olmuştur. Tercihlerde sıkışık binaların, güneşlenme problemlerinin olduğu, park yeri, gürültü, kirlilik vb sorunların bulunduğu merkezden uzaklaşma, tersine alt yapının iyi olduğu, problemlerin azaldığı geniş mekanlara sahip çoğunluğu kıyı kesimde yer alan planlı sahalara tercihler artmıştır. Dikkati çeken noktalardan biride toplu konut ve kooperatif türü yapılaşmaların yoğunlaştığı alanların yer seçimlerinde önemli ölçüde rol oynamalarıdır. Bu dönemde daha planlı çok katlı binalardan oluşan toplu konut ve kooperatif türü yapılaşmalar nedeniyle (Karakaş, 2008) önceki dönemlerin aksine mahalle sayıları fazla artmamıştır.

Bu dönemde Elazığ şehrine eski mahallelerin bölünmesiyle 3, 1 tanede yeni olmak üzere 4 adet mahalle dahil olmuştur. Bunlar Salibaba, Olgunlar ve Ulukent mahallelerinden ayrılarak oluşturulan Karşıyaka, Hicret, Doğukent, mahalleleridir. Yeni kurulan ise şehrin batı kesiminde yer alan Hilalkenttir (Şekil 1). Böylece 1985 yılında 28 adet olan şehirdeki mahalle sayısı 2007 yılında 32'ye yükselmiştir.

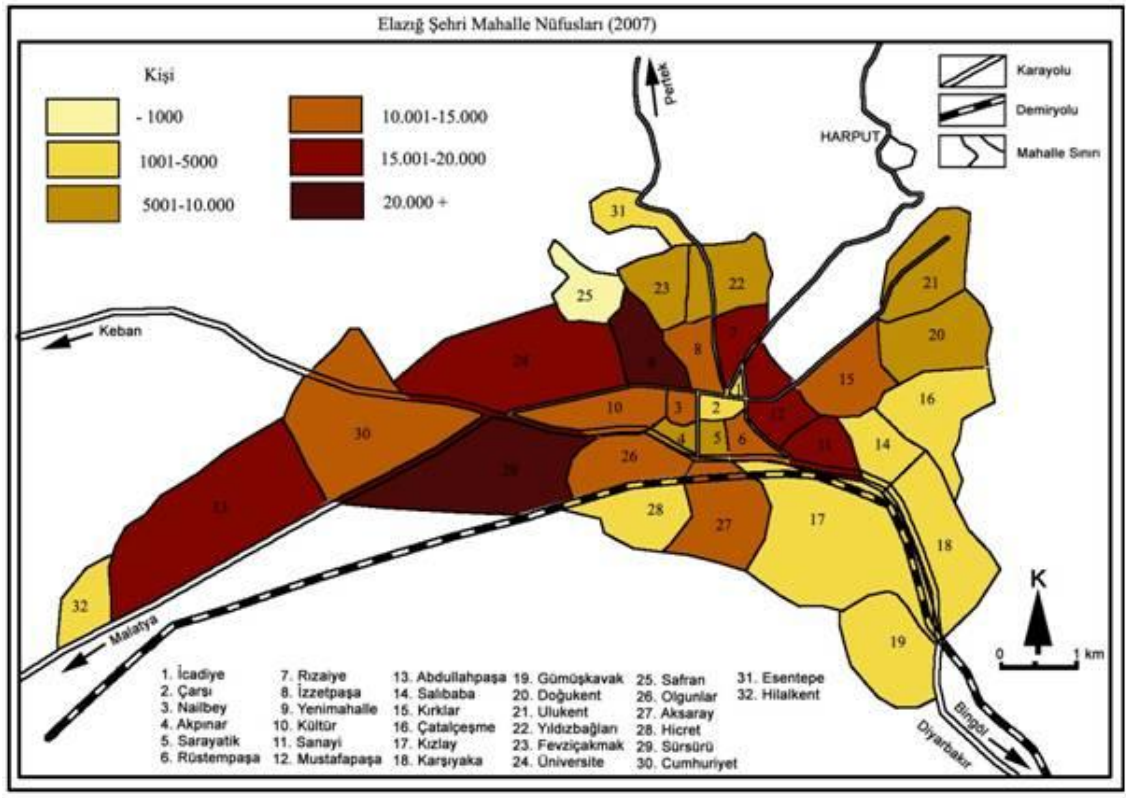
2007 yılı nüfus verileri çerçevesinde şehir, mahalle nüfus büyüklüklerine göre değerlendirildiğinde

Nüfusu 1.000 altında olan tek bir mahalleye rastlanmaktadır ki oda geçmişten günümüze pek bir gelişme gösteremeyen Safran Mahallesidir. 1.000-5.000 arası nüfus barındıran 10 mahallenin, merkezde iş ve ticaret sahasının içinde yer aldığı İcadiye ve Çarşı mahalleleri haricinde hepsi kenar kuşakta yer almaktadır. Bunlar kuzeyde Esentepe, güneyde Kızılay, Gümüşkavak, Hicret, batıda Hilalkent, doğuda Salibaba, Karşıyaka ve Çatalçeşmedir.

5.000- 10.000 arası nüfusa sahip 6 adet mahalle yer alır. Bunlar kuzeyde Fevziçakmak, Yıldızbağları, merkezde Akpınar, Sarayatık, doğuda Ulukent ve Doğukent mahalleleridir. 10.000-15.000 nüfusa sahip 8 adet, 15.000 üzerinde nüfus barındıran 7 adet mahalle bulunmaktadır. Bunlar devamlı çekiciliğe sahip olan Rızaiye, Sanayi, Yenimahalle, Üniversite, Mustafapaşa, Sürsürü ve Abdullahpaşa mahalleleridir (Şekil 5).

Şehir 1985-2007 yılları arasında mahalle nüfus gelişim miktarları açısından incelendiğinde nüfus kaybeden 6 mahalle dışında diğerleri değişik miktarlarda nüfus kazanmışlardır.

Nüfus kaybeden mahalleler şehrin kuzey kesiminde bulunan Safran, Fevziçakmak, Yıldızbağları, Esentepe ile güneyde Kızılay ve doğu kesimde Salibabadır (Şekil 6). Çok katlı konutların az buna mukabil tek katlı konutların fazlaca bulunduğu bu mahallelerde nüfus kayıpları yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Daha önce bahsedildiği üzere üniversite kamulaştırma sahası içerisinde yer aldığı için nüfus kaybedenlerin başında Safran gelmektedir. Onu toplu konut alanlarının ve kooperatif türü yapılaşmanın yoğunluk kazandığı mahallelerin sayıca fazlalaşması ile taleplerin buralara artması nedeniyle yerleşme yeri tercihlerinde düşüşler yaşayan diğerleri takip etmektedir.

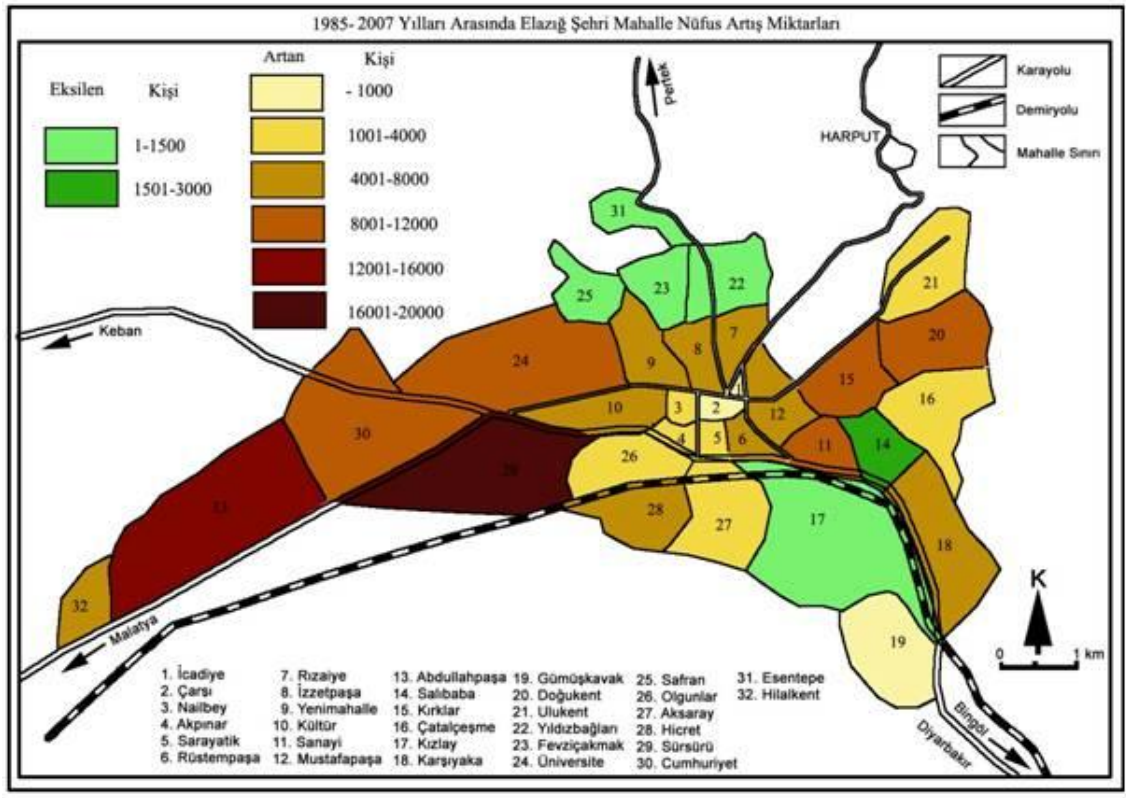
Şekil 5. Elazığ şehri mahalle nüfusları 2007
(Figure 5. The districts populations of Elazığ city on 2007)

1.000 kişinin altında nüfus kazananlar ise merkezde yer alan İcadiye, Çarşı ile dış kuşakta bulunan Gümüşkavak mahallesidir. Bunlardan ilk ikisi iş ve ticaret sahası içinde yer aldığından, diğeri ise şehir gelişme yönünün ters kesiminde kalan ve talebin çok düşük olduğu bir alana denk geldiğinden az nüfus çekmişlerdir (Şekil 6).

1.000-8.000 arası nüfus kazanan mahalleler şehrin, merkez çevresinde, doğu ve güney kesiminde yer almaktadır. Merkez çevresindekiler arazi fiyatlarındaki yükseklik, iş ve ticaret sahasına yakınlığı nedeniyle konutsal kullanımdan ziyade ticari kullanımın fazlalaşması, yeniden yapılanma için gerekli arazi varlığının azlığı, ulaşımdaki gelişmeler sonucunda merkezden çevre alanlara tercihlerin artışı vb sebeplerden fazla nüfus çekememişlerdir. Güneydekiler ise mahallelerin bölünüp yeniden teşkil edilmesi, tarımsal kullanım fazlalığı vb nedenlerden az nüfuslanmıştır. Doğu kesimde ise güneyde olduğu gibi mahalle bölünmesi (Ulukent'tin bölünerek Doğukent'in oluşturulması)nüfus gelişimini azaltmıştır.

8.000 üstünde nüfus kazanmış mahalleler batı ve doğu kesimde olmak üzere iki alanda yer alır. Doğuda Sanayi, Kırklar ve Doğukent mahalleleri sanayi alanına yakınlık, konut kullanımı için geniş arazi varlığı, toplu konut projesinin (Temizer, 1990) etkisiyle nüfuslanmışlardır.

Batı kesimde Üniversite, Cumhuriyet (Bahçelievler), Sürsürü, Abdullahpaşa gibi mahalleler şehir gelişmesinin batı yönünde olması, yeterli talep gören arazi varlığı, kooperatifleşme, toplu konut uygulamaları nedeniyle aşırı nüfus kazanmışlardır (Şekil 6) (Karakaş, 2008).

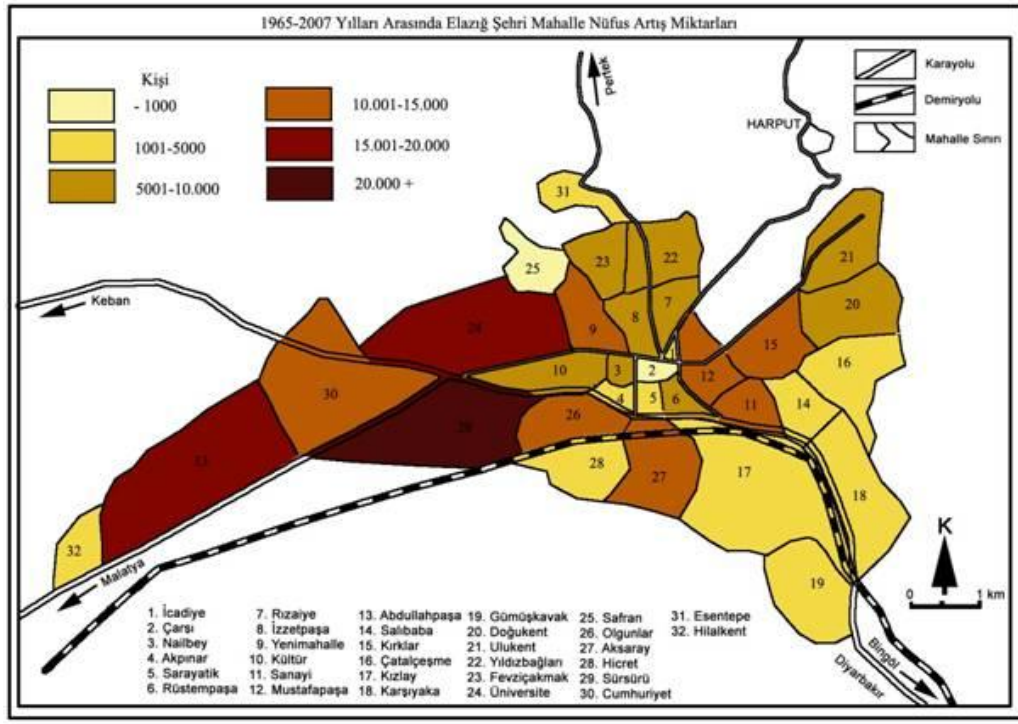

Şekil 6 Elazığ şehri mahalle nüfus artış miktarları 1985-2007
(Figure 6. The districts population increase amount of Elazığ city
between 1985-2007 years)

7. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMEND)

1965-2007 yılları arasında nüfus artışı ve göçlerle gelen nüfusun yeni alanlara yerleşmesi ile mahalle sayısı sürekli artarak günümüzde 32 yükselmiştir. Bu artışta planlamanın yetersizliği önemli rol oynamıştır. Nitekim ilk plan 1944, 2. 1965, 3. 1990 ve sonrasında revizyonlarla (1994 yılı Sürsürü, 1995 Hilalkent vb) günümüze kadar gelmiştir. Her bir planlama önceki planın yetersizliği sonucu plan dışı gelişmeleri kendi içine kattığı için yıllar boyu mahalle sayısı ve yerleşilen alan sınırı genişlemeye devam etmiştir. Şehir ilk göç dalgasını 1950 sonrası yaşamış gelenlerin ekonomik gücünün yetersizliği ve planın olmaması yakın çevredeki kırsal alanların nüfuslanmasına neden olmuştur. Sonrasında 2. göç dalgasını 1974 yıllarında yaşamış ve yine yukarıdaki nedenlerden yeni alanlar yerleşilmeye başlamış ve bu durum günümüze kadar sürmüştür.

Bu nedenle 1965-2007 yılları arasında yaklaşık 42 yıllık sürede mahalle nüfus artışları da düzensizlik göstermiştir. 1.000 altında nüfus kazanan üç mahalle dikkat çeker ki bunlar kuzeyde Safran ile merkezde yer alan Çarşı ile İcadiye mahallesidir. 1.000-5.000 arası nüfus kazanan mahalle sayısı 11 tanedir. Bunlar şehrin merkez ve çevresindeki iki tane dışında daha çok güney ve doğu kesiminde yer almaktadır. Adı geçenlerin birçoğu Kızılay, Gümüşkavak, Çatalçeşme gibi eski kırsal yerleşme olup sonradan şehre katılanlardır. 5.000 - 10.000 arası nüfus kazananlar merkez çevresi ile toplu konut çalışmaları nedeniyle doğu kesimdeki mahalleler olarak dikkati çeker. 10.000 üzeri nüfus kazanan 10 mahalle ise daha çok toplu konut ve cazibe nedeniyle batı kesimdeki mahallelere denk gelmektedir (Şekil 7).

Şekil 7. Elazığ şehri mahalle nüfus artış miktarları 1965-2007
(Figure 7 The districts population increase amount of Elazığ city
between 1965-2007)

Kısaca mahalle nüfus dağılımında, şehre gelen nüfusun geldiği yerdeki ekonomik gücü ve özelliği, alan seçiminde ve tercihinde etkili olmaktadır. Nitekim 1950 sonrası gelenlerin ekonomik gücünün zayıflığı ve kırsal faaliyetleri burada da sürdürme isteği şehir yakınındaki kırsal yerleşmelerin nüfuslanmasına neden olmuştur. Mahalle yerleşim tarihinin eski ve yeni olma özelliği, mahallelerdeki arazilerin mülkiyet oranı yani kamu ya da özel mülkiyetin azlığı veya çokluğu zira Mahallelerdeki arazi mülkiyet oranındaki farklılık, arazi birim fiyatını ve dolayısıyla konut yapım maliyeti ile talebi etkilemektedir. Bilindiği gibi inşa maliyetlerinde arsa maliyeti büyük bir oran tutmaktadır. Bu nedenle şahıs arazileri üzerine yapılan konut ile kamu arazi üzerine yapılan konut maliyetleri arazi değerleri nedeniyle farklılaşmaktadır. Mesela Abdullahpaşa mahallesinde kamu arazisi fazla olduğu için arsa değerinin düşüklüğü kooperatif türü yapılaşmaların burada artmasına neden olmuştur. Bu durum 1985 yılında 3969 nüfuslu Abdullahpaşa Mahallesinin 2007 yılında 19.302 nüfusa ulaşmasını sağlamıştır. Uygulanan toplu konut projeleri nüfus dağılımını ve tercihleri etkilemiştir. Nitekim belediyenin yaptığı doğu kent projesiyle adı geçen mahalle, yine hilal kent projesiyle 2000 yılında yer almayan 2007 yılında 4227 nüfuslu bir mahalle meydana gelmiştir. Toki projeleri de Abdullahpaşa mahallesinin gelişimini etkilemiştir.

Şehirdeki planlamanın geç ve yetersiz kalması plan harici gelişmelere neden olmuş sonrasında bu plansız alanlar plan içine dahil edilmiştir. Böylece şehir sahip olduğu nüfus miktarının ihtiyacı için gerekli alandan daha fazlasını işgal etmiş dolayısıyla hizmet maliyeti ve ekonomik anlamda getirdiği yük artmıştır. Mahallelerin merkeze olan uzaklıkları ulaşılabilirlik özelliğini etkilemektedir. Buda alanlara talebin azalması ve artmasında önemli etki yapmaktadır. Mahallelerdeki arazi kullanım durumu ki iş - ticaret, sanayi vb. sahaların azlığı veya çokluğu konutsal kullanımı etkilemektedir. Buda nüfus miktarını değiştirmektedir.

- Mahalleler arasındaki konut stokları ile konut irtifalarındaki farklılık,
- Mahallelerin alansal büyüklüklerinin farklı olması,
- Zamanla bazı mahallerin bölünerek yeni bir mahalle oluşturulması,
- Mahalleler arasındaki gürültü, çeşitli kirlilik vb. çevresel etkilerdeki farklılık,
- Mahalleler arasındaki sosyal ve ekonomik farklılıklar,
- Mahalleler arasındaki sağlık, eğitim vb. hizmet farklılıkları, önemli ölçüde etkili olmuştur.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Balamir, H., (1994). "Kira Evinden Kat Evlerine, Apartmanlaşma Bir Zihniyet Dönüşümü Tarihçesinden Kesitler" Mimarlık Dergisi, sayı.6, Syf.34-37.
2. Buldaç, O., (1963). "Elazığ'ın Konut Durumu ve 1960-1970 Yılları Arasındaki Konut İhtiyaç Tahminleri." Yeni Fırat Dergisi Sayı.17. Elazığ.
3. Çakır, S., (1987). "Elazığ'da Gecekondu Yerleşimi ve Yayılma Sahası". F.Ü. Sosyal Bilimler Derg. Cilt.1 sayı.2, Syf. 47-73 Elazığ
4. Çakır, S., (1991). "Elazığ'da Kentleşme ve Gecekondu Sorununa Genel Bir Bakış". F.Ü. Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınma Sempozyumu, syf.503-516, 1988. Elazığ.
5. Çotur, S., (1990). "Keban Barajının Fırat Havzasına Etkileri" Fırat Havzası Coğrafya Sempozyumu. 1986. Elazığ.
6. Doğanay, H., (1991). "Erzurum'da Gecekondu Sorunu ve Başlıca Çözüm Yolları". F.Ü. Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınması Sempozyumu. Syf. 471-495 Elazığ.
7. Ergücü, N., (1991). "Keban Holding A.Ş. ve Fırat Havzasına İktisadi Yönden Etkileri." F.Ü. Fırat Havzasının Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Kalkınma Sempozyumu. Syf.127-133, 1988. Elazığ.
8. İller Bankası, (1949). Belediyeler Yıllığı Cilt II. Ankara.
9. İmar İskân Bakanlığı, (1968). Elazığ Keban Bölgesi Fiziki Yerleşme Planı, İmar İskan Bakanlığı planlama ve İmar Genel Müdürlüğü Bölge Planlama Dairesi, Ankara.
10. Karaboran, H., (1990). "Elazığ'da Endüstrileşme Faaliyetleri" Fırat Havzası Coğrafya Sempozyumu. Syf.101-167, 1986. Elazığ.
11. Karakaş, E., (1999). "Elazığ Şehrinin Gelişmesi". F.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, C.9, S.1, Syf. 129-154. Elazığ.
12. Karakaş, E., (2008). "Kentsel Gelişmede Konut Kooperatiflerinin Rolü, Elazığ Örneği," V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Syf. 281-290, Ankara.
13. Keleş, R., (1984). Kentleşme ve Konut Politikası AÜSBF yay. No.540. Ankara.
14. Keleş, R., (1990). Kentleşme Politikası, imge yay. Ankara
15. Keleş, R., (1965). "Türkiye'de Bölgeler Arası Dengesizlikler". VII. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları. syf.1- 40 Ankara.
16. Temizer, M., (1990). "Toplu Konut Uygulamaları ve Belediyeler". F.Ü. Fırat Havzası Coğrafya Sempozyumu. Syf. 241-247, 1986, Elazığ.
17. Tümertekin, E., (1968). Türkiye'de İç Göçler. İ.Ü. Yay.No.1371 İstanbul.
18. Tümertekin, E., (1973). Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonlar. İ.Ü Yay. No. 1840. İstanbul.
19. Türel, A., (1981), "Ankara'da Konut Pazarı Analizi" Türkiye Birinci Şehircilik Kongresi 1. Kitap, Syf.67-83, ODTÜ. Ankara.